

Ar izrādes „Frankenšteins” režisori Lauru Groza-Ķiberi sarunājas kultūras žurnālists Arno Jundze

Laura Groza-Ķibere: Vai prasīsi, kāpēc „Frankenšteins”?

Arno Jundze: Nē! Bet, kad pirmo reizi pa ausu galam dzirdēju, ka taisies iestudēt „Frankenšteinu”, nodomāju – trakā! Šis veclaicīgais deviņpadsmitā gadsimta romāns, manuprāt, tiešā veidā vispār nav iestudējams, tajā ir tik daudz slāņu un arī mūsdienās lieka. Kad sapratu, ka runa ir par Nika Dīra lugu, viss nostājās savās vietās. Kas tevi piesaistīja lugā?

Laura Groza-Ķibere: Luga nav režisoram viegla. Tā dod iedvesmu, jo tēma man personīgi ir ārkārtīgi fascinējoša. Tā ietver milzu amplitūdu, sākot no dzīvības un nāves, beidzot ar nevainīgumu un monstrozumu. Tas mani vienmēr ir piesaistījis. Savukārt lugas tehniskā puse – es mēģināju to sev nodefinēt – ir ļoti askētiska. Vismaz pirmā cēliena pirmā puse. Tā vairāk līdzinās operas libretam. Tomēr tas nav ne mūzikls, ne opera. Tas režisoram ir apgrūtināši padarīt šādas vietas ne vien funkcionālas. Es ar to nomocījos. Risinājums radās. Iestudējums ietver arī muzikālo sadaļu. Nevis, lai aizsegtu šādas problēmas, bet pēc jēgas – tāpēc iestudējumā piedalās Jāzepa Mediņa Rīgas 1.mūzikas skolas zēnu koris. Skanēs Kārļa Auzāna izrādei komponētā mūzika – tā ir tāda laikmetīga garīgā mūzika, kam pamatā gregoriāņu teksti latīņu valodā. Brīdī, kad skan nevainīgās zēnu balsis, kas izsenis asociējas ar eņģeļu kori, nevar palikt vienaldzīgs. Koris Frankenšteina tēmā ienes sakrālo dimensiju, kas šim darbam nenoliedzami piemīt.

Kas attiecas uz saturisko izvēli, man patīk ierakties materiālā un pārbaudīt visus robežstāvokļus, nevis dzīvot komforta zonā. Nevis taustīties, bet braukāt starp tiem. Lugā ir ārkārtīgs bērnišķīgs naivums, no sākuma es pat no tā nedaudz sakautrējos, bet tad sapratu – nē, tas ir konceptuāli. Ir vajadzīgi šie pārbraucieni no bērnišķīguma līdz absolūtam postošam destruktīvismam.

Arno Jundze: Kā tu skaties uz daudzajām Holivudas iniciētajām lietām, kas ar Mērijas Šellijas romānu *Frankenšteins jeb Jaunais Prometejs* notikušas pēc tam, kad tas tika izdots pirmoreiz – tālajā 1818. gadā? Protams, leģendārais monstra atveidotājs Boriss Karlovs ir klasiķis, bet Holivuda laika gaitā šo romānu būtībā piesmēja, padarot to par lētu B kategorijas šausmeņu produktu.

Laura Groza-Ķibere: Pārsteidzošs ir tas, ka romānu sarakstījusi astoņpadsmit gadus veca meitene deviņpadsmitā gadsimta sākumā. Tas ir kaut kas apbrīnojams, pārpasaulīgs, jo ar šo romānu nāk bibliskis vēstījums. Vienlaikus tas tomēr ir naivs, tur var just cauri, ka autorei ir tikai astoņpadsmit. Līdz ar to katram ir iespēja interpretēt romānu pēc savas izpratnes – var aiziet melodramā vai šausmu estētiskā. . . Nevar teikt, ka pats prozas materiāls ir ārkārtīgi kvalitatīva literatūra, bet romāna jēga

ieraksta Mēriju Šelliju pasaules literatūras vēsturē. Primārā ir ideja, ko viņa nes – vēlāk tā attīstās, nu, kaut vai Mihaila Bulgakova *Suņa sirdī*.

Jā, bet kinematogrāfs tiešām ir parūpējies par to, ka Frankenšteins asociējas ar tādu mošķu stāstu. Otra lieta – tas ir fenomenāli, bet to nav iespējams sagraut. Visiem nezina kāpēc liekas, ka Frankenšteins ir šis romāna monstros. Tas pat ir tautas valodā iegājies – ja kaut kas neglīts, tad Frankenšteins. Bet romānā Frankenšteins taču ir zinātnieks. Nē, var jau būt, ka nav nepareizi, pēc jēgas jau iznāk, ka tas, ko esi radījis, pārmanto tavu vārdu. Edisona spuldzīte jau arī ir nosaukta par godu Edisonam, bet Frankenšteins romānā tomēr ir tikai izgudrotājs Viktors. Tas ir normāls uzvārds, nevis monstros.

Par šo materiālu ir radīts šausmīgi daudz priekšstatu. Šausmīgi, fizioloģiski, Frankenšteins ir monstros, stāsts ir asiņains, monstri lien ārā no kapiem. Bet pamats ir melodramatisks. Es nevaru precīzi nedefinēt, kā tas būs mūsu gadījumā, jo strādāju intuitīvi un līdz pirmizrādei vēl ir laiks.

Materiālu noteikti bija vērts ņemt aktieru dēļ. Gints Andžāns un Dainis Grūbe – tas būs ārkārtīgi jaudīgs duelis. Būs interesanti. Izrādes kontekstā neko labāku par atgriešanos pie aktiera es neesmu atklājusi. Tā būs aktieru izrāde. Bet arī režijas.

Arno Jundze: Kā ir ar „Frankenšteina” lielajām idejām? No vienas puses, mēs divdesmit pirmajā gadsimtā tiešām esam daudz tuvāk šai bīstamajai radīšanas robežai, kas Šellijas laikos bija diezgan liela fantāzija. No otras puses, ja to sāc pārāk izcelt – iznāk klaja didaktika. Tas nevienu neinteresē.

Laura Groza-Ķibere: Tieši tā! Man šķiet pilnīgi lieki atgādināt, ka šis ir materiāls par cilvēka atbildību. Tas ir pašsaprotami. Jo tas primāri, protams, ir par to. To nevar nepamanīt. Atbildības jautājums kļūdz no visiem stūriem, tāpēc es to neakcentēju, lai tas nekļūst didaktisks. Man drīzāk liekas, ka blakus šai visiem redzamajai un zināmajai tēmai ir vēl otra – mazāk pamanāma. Tas ir jautājums par citādā attiecībām ar pasauli, par citādā tiesībām eksistēt. Jo citālais ir pasaulē ienācis, tā nav viņa iniciatīva, viņš te vienkārši ir. Kā jebkas, kas šeit ir realizējies. Tad ir jautājums, kas ar šo citādo notiek. Es to gan nedomāju tādā banālā dažādu sociālo grupu tiesību aizsardzības līmenī. Man liekas, jebkurš cilvēks sevi reizēm apzinās kā citādo, izolē no sabiedrības, mēģina atkal integrēt tajā. Šī cīņa reizēm ir ārkārtīgi skarba. Tā ir ilūzija, ka mēs cits citu neietekmējam, mijiedarbība ir ārkārtīgi spēcīga. Lugas materiālā ir ārkārtīgi spēcīgi parādīti tie nospiedumi, ko mēs atstājam. Bet tas nav nepareizi, jo šie nospiedumi arī ir iededzināti kā Kaina zīme, ko visu dzīvi nesam līdzī, lai gan mierinām sevi ar domu, ka ņemam to, ko gribam, bet atstājam, ko nevēlamies. Viss nāk līdzī. Strādājot ar „Frankenšteinu”, rodas ļoti daudz paralēļu, jo, gribot negribot, identificē sevi ar šo radību. Piemēram, nāk prātā bērnības ainiņas, kad droši vien katrs no mums pirmo reizi tā pa īstam saskāries ar nepelnītu pāridarījumu vai apvainojumu. Ir reizes, kad esi pelnījis, bet ir reizes, kad tiešām viss ir darīts

pareizi, nekas nav ne samelots, ne noslinkots, bet vienalga dabū iekšā, kārtīgu pliķi, spērienu. Tad rodas šis jautājums – kāpēc?

Arno Jundze: Dorisa Lesinga, Nobela prēmijas laureāte literatūrā, turpina Frankenšteina tēmu mūsdienu pasaulē romānos, kas izdoti arī latviski, „Piektais bērns” un „Bens pasaulē”. Viņa nonāk pie secinājuma, ka cilvēks kā suga, gluži tāpat kā visas citas sugas dabā, uzbrūk citādam, svešajam, jo tas ir normāls sugas saglabāšanas instinkts. Tāpat kā jebkurai citai dzīvnieku sugai.

Laura Groza-Ķibere: Ļoti precīzi! Nezinu, kura mūsu daļa par to atbild ģenētiski, bet instinktīvi mēs sevi identificējam ar vairākumu, pretnostatot jebkurai minoritātei, citādam. Acīmredzot tā ir mūsos iekodēta īpatnība. Bet nevajag izdarīt secinājumu, ka to nevar apiet. Manuprāt, ir daudz tādu viltus noknābāšanu, kas ir izdevīgas, lai attaisnotu savu nevarēšanu paraudzīties uz lietām bez aizspriedumiem.

Arno Jundze: „Frankenšteina” materiālā, arī lugā ir daudz vardarbības, to var iespaidīgi atveidot filmā, bet uz skatuves vardarbība nereti ne pēc kā neizskatās. Kā risini šo uzdevumu?

Laura Groza-Ķibere: Jā, tā ir tāda režisoriska matemātika, kā to parādīt. Lugas materiāls to prasa. Radība pirmajā cēlienā ir absolūti naiva – īsts Ādams Ēdenes dārzā. Tad viņu no šīs paradīzes izraida, un viņš pārbauda sevi visos nāves grēkos. Lugā tas ir ierakstīts, un tas ir jārāda. Tur neko nevar darīt. Man drīzāk bija problēma, ka uz skatuves tajā brīdī atrodas trīsdesmit bērni – koris. Viņiem tas nav jāredz, un viņi to arī neredz. Bērni šajā izrādē ir kā mēms pārmetums izdarītajai kļūdai, kropļībai, dabas likumu ignorēšanai. Šis komplekts ir, manuprāt, ļoti spēcīgs un emocionāli iespaidīgs. Ir jau arī vēl medaļas otra puse. Mēs diemžēl esam ļoti pieraduši pie vardarbības. Tā ir visur. Tas ir kā ar Ukrainas karu. Sākumā tas mūs satrauca, tagad esam pieraduši – kaut gan nekas tur nav mainījies. Mēs esam mainījušies, pieraduši. Bērni izrādē ir tas elements, kas neļauj pierast un met atpakaļ realitātē. Tā nav prāta, bet emocionāla konstrukcija.

Arno Jundze: Vai no sacītā izriet vēstījums – šī nebūs viegla izrāde, kur kāds padziedās, paspokosies, bet pa skatuvi staigās monstri?

Laura Groza-Ķibere: Man grūti tev atbildēt, šobrīd esmu pārāk dziļi iekšā procesā. Trīs četrus mēnešus dzīvoju tajā. Frankenšteina vasara. Turklāt līdz izrādei vēl ir pietiekami daudz laika. Viss vēl attīstās. Saņemu tagad komplimentus no kolēģiem, ka izrādē būs skaista mūzika, tā jau te tagad mēģinājumu procesā skan katru dienu, bet vakar dzirdēju viedokli, ka tā programmē uz tādu kā vieglu fatālismu. Es pati to nebiju pamanījusi, man mūzika šķita vienkārši skaista. Esmu pieradusi pie mūzikas, pie Frankenšteina. Bet tas tiesa – neviens izrādē nedziedās populāro mūziku, nedejos un estrādes mūziku nespēlēs. Tomēr nevajag arī baidīties – nekāda psiholoģiskā vai fizioloģiskā terora arī nebūs. Domāju, ka būs skaudri emocionāla izrāde, kurā varēs labā nozīmē paraudāt par sevī zaudēto paradīzi.

Arno Jundze: Vai pati izvēlēties šo izrādi, vai teātris to piedāvāja?

Laura Groza-Ķibere: Tas ir tāds mīts no konjunktūras laikiem, ka teātris kādu angažē. Tā nenotiek! Parasti režisori nāk paši ar saviem materiāliem. Ja par šo gadījumu – man pat tiek pārņemts, ka es kopējot Rietumeiropas teātru repertuāru, bet es tiešām sekoju līdzī Rietumeiropas teātru aktualitātēm.

Arno Jundze: Nesapratu, vai tas ir slikti? Vai tad, ja tu iestudētu *Kaiju*, nebūtu ko pārņemt?

Laura Groza-Ķibere: Tieši tā! Puspasaule iestudē Čehovu, un nevienam tas netraucē. Šo lugu Nīks Dīrs rakstīja Benediktam Kamberbačam un Džonijam Lī Milleram, Londonas iestudējumam, kuru veidoja Denijs Boils. Teātrī nonāca lugas teksts, *Forum Cinemas* bija izrādes seanss. Gājām, skatījāmies, un man tas šķita liels izaicinājums.

Arno Jundze: Kamberbačs tevi noteikti nebiedēja, bet vai tas, ka Denijs Boils bija Londonas izrādes režisors, neuzlika kādu slogu? Labi, viņš gan vairāk ir kino lielmeistars un neaizmirstamas olimpiskās ceremonijas radītājs, bet tomēr. *Trainspotting*, *Graustu miljonārs*... Oskarots kulta režisors!

Laura Groza-Ķibere: Es tagad pretendēju uz to, ka cilvēki man nepiekritīs un uztvers kā augstprātīgu. Es redzēju šo iestudējumu. Man tas nelikās veiksmīgs. Jā, bija labi abi aktierdarbi. Bet kopumā tāds diezgan senils teātris. Ne vienmēr izcili kino režisori automātiski ir izcili teātra režisori. Visu cieņu, bet Denijs Boils tur ieslīga ilustratīvismā. Savā ziņā redzētais mani atbrīvoja, jo sajutu, ka man nav jāpārspēj kaut kas izcils. Jā, es jutu lielo budžetu, bet latviešu teātrī rūpējas, lai visa trupa būtu spēcīga. Londonas iestudējumā Kamberbačs un Džonijs Lī Millers bija vairākus līmeņus labāki par pārējiem izrādē iesaistītajiem. Nē, mani nebiedē salīdzināšana.